

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ
ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКИЙ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ"**

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

**Матеріали III Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(26 лютого 2020 р., м. Харків)**

**Харків
2020**

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
Кафедра географії і методики викладання географії
Обласний комунальний заклад "Харківський організаційно-методичний
центр туризму"

ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ

Матеріали III Всеукраїнської
науково-практичної Інтернет-конференції
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди
(26 лютого 2020 р., м. Харків)

Харків
2020

УДК: 338.48:911: 37:502:551:63

Редакційна колегія:

О.Г. Стадник – к. пед.н., професор кафедри географії та методики викладання географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

А.В. Губа – д.пед.н, професор кафедри суспільно-правових дисциплін і менеджменту освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

В.В. Піткевич – к.і.н, доцент, завідувач кафедри географії та методики викладання географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

Ю.І. Муромцева – к.е.н., доцент кафедри географії та методики викладання географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди.

С.В. Некос – к.г.н, доцент кафедри географії та методики викладання географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди;

В.Д. Холодок – к.наук з держ управління, директор обласного комунального закладу "Харківський організаційно-методичний Центр Туризму".

До друку та в світ
дозволяю

Директор інституту інформатизації освіти
проф. А.І. Прокопенко

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
протокол № від . .2020*

Географія та туризм: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (26 лютого 2020 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю.І.- Харків:ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2020. – 295 с.

У збірнику представлено матеріали, присвячені актуальним питанням сучасної географічної науки та туризмознавства.

Розглянуто освітні тенденції у галузях географії, краєзнавства та туризму, проблеми природокористування, фізичної та економічної географії, висвітлено питання про стан і розвиток туризму в світі та Україні, туристичних ресурсів, природної та культурно-історичної спадщини України.

Для викладачів, аспірантів, магістрів, студентів вищих навчальних закладів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, наявність плагіату, імен власних та інших відомостей.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2020

ЗМІСТ

Розділ 1. Тенденції сучасної освіти у галузі географії, краєзнавства та туризму

Г.П. Шука

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ ДО РОБОТИ
В УМОВАХ КЛІЄНТООРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА 7

О.Г. Стадник, В. В. Піткевич

ФОРМУВАННЯ БАЗОВОГО ОБРАЗУ КРАЇНИ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЇНОЗНАВСТВА
(НА ПРИКЛАДІ НІДЕРЛАНДІВ) 12

Л. М. Donchenko, Т. V. Zavyalova

MODEL OF THE MODERN GEOGRAPHY TEACHER AS A COMPETITIVE
SPECIALIST 19

Л. Prokhorova

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
OF FORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS OF PUPILS OF
SECONDARY SCHOOLS 24

Є.С. Ємельянова

ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК КОМПОНЕНТА МОВИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ 29

О. В. Непша

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ПІД ЧАС
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ 32

В. А. Антоненко, Л. А. Василюк, Г. І. Дорожко

НАВЧАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ
ЗНАНЬ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ 37

С.В. Гришко, Я.Ю. Непша

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ У
РОЗВИТКУ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ 41

Розділ 2. Сталий розвиток та ефективне природокористування

І.О. Губарева, М.А. Краєвський

РОЗВИТОК БІОЕНЕРГЕТИКИ ЯК ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ 46

М. Л. Сажнев, А. Л. Стецько

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПАСІВ ТА ВИДОБУТКУ ТОРФОВОЇ СИРОВИНИ В
УКРАЇНІ 49

І.О. Скупий, О.П.Федосєєв О. М. Левада НАДРОКОРИСТУВАННЯ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ВАСИНІВСЬКОГО РОДОВИЩА ЗАЛІЗНИХ РУД)	55
М. Л. Сажнев, Р. В. Фісанов АГРОКЛІМАТИЧНА ОЦІНКА ТА ПРИРОДНО- СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	59
А.М. Слюта ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ БІОКЛІМАТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ЕКОСИСТЕМИ ЗОНИ ПОЛІССЯ	66
М. А. Шавлак, ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	73
А. А. Ніколов, О. М. Левада ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕЛІОРАТИВНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У ВЕСЕЛІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	77
М. С. Овчинникова, О. В. Непша ПРИРОДНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ МЕРЕЖИ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНОГО ВОЛИНО-ПОДІЛЛЯ	84
Є. Ю. Варфоломєєва, Х. І. Стегареску, О. В. Непша ДЕГРАДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ В РЕЗУЛЬТАТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	90
Р. Ю. Лемішко, О. В. Непша СУЧАСНИЙ ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПОВЕРХНЕВИХ ВОД ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	93
Г. В. Тамбовцев, Н. В. Балабатько ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ	99
М. Резенькова РІВЕНЬ ЗАБРУДНЕННЯ РІЧКИ ГАНГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЛЮДЕЙ	102
Д. В. Вінніченко, О. В. Непша ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	106
Г. В. Тамбовцев, М. О. Кірічок НАПРЯМИ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАБРУДНЕННЯМ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ ҐРУНТІВ М. МАРІУПОЛЬ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ	109
Г. В. Тамбовцев, І. А. Макєєва ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ АБРАЗІЇ БЕРЕГІВ АЗОВСЬКОГО ТА ЧОРНОГО МОРІВ В МЕЖАХ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	114

праць /ред.кол., головн. ред. В.М. Мадзігон, наук. ред. О.М. Топузов. К. : Педагогічна думка, 2011. Вип. 11. С. 740-746

8. Levada O., Ivanova V., Nepsha O. The formation of the cartographic competences in the school course of geography. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. 2018. №2. Т. 21. С.78-86.

9. Sukhanova H.P., Ushakov V.S. The value psychological and pedagogical support in the development of competitiveness of future specialist of physical culture and sport. Innovative pedagogy. Issue 10. Part 3. 2019. P. 89-93.

UDK 373.5

Larysa Prokhorova

*candidate of geological sciences, associate professor, associate professor of
the department of physical geography and geology
Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University,
Melitopol city*

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
OFFORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS OF PUPILS OF
SECONDARY SCHOOLS**

The problem of forming scientific concepts has long attracted the attention of psychologists and educators. There is a wealth of information that confirms that the work of many researchers has thoroughly and gradually solved the pedagogical problems associated with the process of forming geographical concepts in school geographic courses. The questions of the formation of geographical concepts were considered in the works of V.V. Bedyuk [1], L.L. Mironenko [2], T.G. Nazarenko [3,4], S. Troshchak [7], O.A. Fediy [9], N.V. Shilina [10], N.V. Shuldik [11], M. Chishkala [12] and others. The works of these and many other authors substantiate the psychological and methodological foundations of the formation of geographical concepts in students, highlighted the effective techniques and means of controlling students' mental activity.

In the psycho-pedagogical studies missing from [5,8,11] terms «concept formation», «fractioning concepts», «development concept» is often identified. However, A.V. Usova under the concept of the term understands the final stage of its formation, which begins with the adoption of the subject, and ends with the formation of an abstract concept [8]. The process of concept formation is characterized by the discovery of the basic essential features of the object that form the core of the concept. The development of the concept involves the discovery of new properties, features, relationships and relationships of this concept with others, its introduction into the theoretical system of concepts.

Thus, the formation of geographical concepts is a separate specially organized process, which is carried out both inductively and deductively [6].

I will stop the axis on the disclosure of the essence of the selected stages, the task of each of them, their implementation. This sequence of stages is characteristic of the inductive way of forming concepts, which prevails in the study of geography at school.

The task of the first stage is to provide the students with constant motivation for the process of forming geographical concepts. In order for students to become actively involved in the process of concept formation, they need to understand what it is necessary to learn this concept, that is, the motive of their activity in the process of its formation. The analysis of pedagogical experience shows that educational – cognitive (internal) motives are inferior to social – personal (external) ones. In the process of forming geographical concepts, educational and cognitive motives are associated with the brief interest in the content of the concept. Content assimilation is mainly through an informational message that does not create new impressions in children, does not lead to sufficient emotional experiences, or does not satisfy their natural needs for mental activity. Formation of educational and cognitive motives is:

a) Top to bottom when the content of the goals, interests and views are conveyed through explanation, conviction, display of samples. After awareness, they gradually turn into internally perceived, their own realistically valid motives;

b) «bottom up», this path is to create conditions and organization of which would contribute to the formation of stable domestic reasons. Based on already existing motives, it is necessary to involve the student in an activity that evokes positive emotions.

The second stage – the organization of sensory perception of objects and phenomena of nature, is to ensure the conscious perception of the objects of nature by students, to identify and name them. Conscious perception is ensured by preliminary selection and demonstration of objects of nature, which in content must correspond to the content of the concept that is being formed. Perceived objects constitute the sensory experience of the student, without which theoretical assimilation of knowledge – scientific concepts is impossible. The perception is due to the sensation of their individual attributes (color, smell, taste, shape, hardness, etc.) acting on the subject's analyzers. Each trait is compared with the whole image and it is defined, and the integral image depends on the features of its features. For perception to be holistic, they use techniques that at the same time activate the sensual experience of the pupil, refinement, prompting to mention through the reference to the place. a time of direct perception of the objects in question, a brief explanation of the teacher.

The third stage – the organization of mental activity on the allocation of essential features of the concept, has a task, establish relationships and dependencies between them. The mental activity begins when there is a sufficient number of concrete facts, ideas, that is, material for thinking, in the students' minds. Understanding this material in its inner essence plays an important role in the process of concept formation [5.8]. Students will not understand the essence of the concept that is formed if they do not engage in independent mental activity. They may remember the information the teacher has provided, but it will not be meaningful.

The fourth stage. Generalization and verbal definition of the essence of the concept, its designation by an appropriate term. In the process of understanding the essential features of the concept is a conceptual (local) generalization, which leads

to the formation of individual concepts. The content of the concept is generalized in its definition. The task of this step is to summarize the essential features of the concept highlighted in the previous stage in the form of an available verbal definition and to mark it with an appropriate term.

The task of the fifth stage in the introduction of the formed concept in the system of geographical knowledge. Since the initial generalization (essential features of the concept) has already taken place at the previous stage, it is necessary to make an inter-conceptual generalization. It is to integrate the acquired geographical concepts into a system, to uncover the relationships and relationships between the elements of this system, to arrange them in a certain order and rational sequence. The concept is considered to be formed if the student is free to operate it.

Thus, adherence to the stages in the process of forming geographical concepts in students, provides a consistent mental activity and is an important didactic condition for their formation and assimilation. In addition, the process of forming geographical concepts is provided by such didactic conditions as: systematic and structural analysis of the content of geographical concepts, establishing cross-curricular relationships in the formation of geographical concepts, designing a system of cognitive tasks for the formation of geographical concepts .

References:

1. Бенедюк В.В. Психолого-педагогічні особливості використання наочності при формуванні географічних знань. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 42 (95). С.66-73.
2. Мироненко Л.Л. Технологія формування та закріплення понять на уроках соціально-економічної географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, I (7), Issue: 14, 2013. С.159-163.
3. Назаренко Т.Г. Формування соціально-економічних понять у старшокласників на уроках географії: автореферат дис... канд. пед. наук; спец.: 13.00.02. К., 2004. 20 с.
4. Назаренко Т., Шиліна Н. Формування системи географічних понять у старшокласників. *Рідна школа*. 2010. № 11. С. 37 – 40.

5. Панченко Г. Д., Уварова Г. Є. Формування у школярів наукових понять. *Радянська школа*. 1983. № 12. С. 17-22.
6. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішкіна Л.П. Загальна методика навчання географії. К.: Картографія, 2012. 511 с.
7. Тросюк С. Формування географічних понять на основі компетентнісного підходу до навчання географії України. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 39. С.258-263.
8. Усова А.В. Психолого-дидактические основы формирования у учащихся научных понятий: Учебное пособие. Челябинск: ЧГПИ, 1979. 85 с.
9. Федій О.А. Формування демографічних понять у процесі навчання економічної і соціальної географії: монограф. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2014. 139 с.
10. Шиліна Н.В. Формування географічних понять засобами інтерактивних технологій в учнів старшої школи: автореферат дис... канд. пед. наук; спец.: 13.00. К., 2013. 19 с.
11. Шулдик Н.В. Психологічні особливості формування теоретичних географічних понять в учнів середнього шкільного віку: дис. канд. психол. наук: 10.00.07. Київ, 2003. 182 с.
12. Чишкала М., Жемеров О. Нові підходи до формування понять у шкільному курсі «Соціально-економічна географія світу». *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. Збірник наукових праць. Харків, 2016. Випуск 24. С.126-130.

УДК 811

Євгенія Степанівна Ємельянова,
канд. філол. наук, доцент, доцент
Харківський кооперативний торговельно-економічний коледж,
м. Харків